

El carnaval a l'època del doctor Marià Serra

Un recull de curiositats i anècdotes

Francesc Rodríguez Santos

Centre d'Estudis Canetencs

The carnival during the times of Dr Marià Serra A collection of local curiosities and anecdotes

Com celebraven el Carnestoltes al Canet de fa 100 anys? Per sort tenim el testimoni del doctor i cronista Marià Serra i Font, qui anotà al seu «Dietari» els fets i successos més singulars del Canet del tombat del segle XIX al XX. De manera indirecta, els seus escrits ens serveixen per conèixer i saber com era aquell carnaval on ja eren habituals les disfresses, les rues i els balls carnavalescos. Tot això lligat amb anècdotes i curiositats locals en un context diferent al nostre, però que ens fan empatitzar amb aquelles persones que, malgrat la distància temporal, no eren tan diferents dels canetencs actuals.

How was carnival celebrated in Canet de Mar 100 years ago? Luckily we have the testimony of the doctor and chronicler Marià Serra i Font, who recorded in his «Diary» the most singular facts and events that took place in Canet de Mar at the turn of the 19th to the 20th century. Indirectly, his writing helps us to find out how carnival at that time was celebrated, when fancy dress, parades and carnival-like balls were already common. This is all entangled with local anecdotes and curiosities in a different context to ours, but which allows us to empathise with those people who, despite the time gap, were not too different from the current residents of Canet de Mar.

Paraules Clau: història del carnaval, carnestoltes de Canet de Mar, carnaval de Canet de Mar, Canet de Mar, Marià Serra, ball de gitanes, comparsa de carnaval, cultura popular.

Key words: history of carnival, carnival of Canet de Mar, Canet de Mar, Marià Serra, gypsies' ball, participants in carnival parade, popular culture.

El carnestoltes és una festivitat que està lligada al cristianisme, sobretot als països de tradició catòlica. Però, tot i això, se sap que el carnestoltes té arrels paganes i és una contraposició a la posterior Quaresma d'abstinència i penitència, doncs el carnaval és un període de disbauxa i permissivitat. Ara bé, la forma en què es festejava aquesta celebració ha anat canviant al llarg dels segles fins a l'actualitat. Per sort a Canet de Mar tenim de la mà del doctor Marià Serra i el seu «Dietari» un testimoni molt fidedigne a través de comentaris, anècdotes i reflexions.

Activitats carnavalesques: música, ball i missa

Normalment el carnestoltes començava el Dijous Gras i durava fins la nit del dimarts següent, abans del Dimecres de Cendra. Tot i que en sentit estricte

seria només el diumenge, el dilluns i el dimarts. A Canet, durant aquests tres dies es feia missa matins i tardes en la que s'exposava el Santíssim Sagrament. Després de la cerimònia es tocava una de les campanes de l'església parroquial i s'iniciaven els actes de festa. El doctor Marià Serra es referia així a aquest fet: «[...] quan han acabat [l'ofici religiós] venten la campana mitjana i aleshores les disfresses poden sortir a moure saragata pel poble».¹ De fet estava mal vist anar disfressat mentre el Santíssim Sagrament estava exposat, i d'alguna manera la campana era el senyal perquè la gent pogués tornar a disfressar-se. Però això canvià quan el 1904 el rector de Canet decidí no repicar la campana amb la intenció de desvincular l'Església dels afers del carnestoltes.² Serra, tot i ser religiós i fins a cert punt conservador i un home d'ordre, no veu bé aquest

canvi que ha fet el mossèn: «*Se perd, doncs, una tradició qual fondo era ben cristià*».³

El Dijous Gras iniciava la disbauxa canetenca i normalment ho feia amb una comparsa que anava voltant pels carrers de la vila a mode de cercavila. Era similar a les actuals rues de carnaval però sense carrosses, menys multitudinària i amb menys pompositat. A més, s'organitzaven diverses cercaviles durant els dies que durava la festivitat, inclús se'n podien fer diverses en un mateix dia. El Dijous Gras de l'any 1892 hi va desfilar per Canet una comparsa formada per 48 noies. Després de ploure tot el matí i fer-ne perillar la sortida, cap a les tres de la tarda va parar de ploure i a les cinc varen iniciar la ruta. Anaven ben vestides, de negre i amb adornaments blancs, i passejaven acompanyades de flabiol i timbal, parant-se de tant en tant per dansar i finalment acabar el seu recorregut fent també un ball davant el casino La Unió.⁴

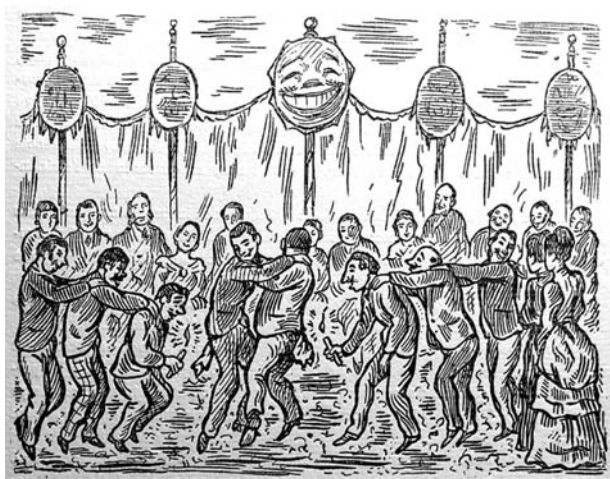
Podríem dir que per carnestoltes hi havia diversos tipus de comparsa a Canet: les comparses formades per gent disfressada, les comparses de noies i les comparses de nois. Fins i tot, alguna vegada hi anaven comparses d'altres pobles, com per exemple, la que l'any 1889 provenia de Sant Andreu de Llavaneres⁵ o la que vingué l'any anterior des d'Arenys de Munt i delectar els canetencs i canetenques amb un Ball de Gitanes,⁶ un ball molt típic de carnaval i que avui dia està molt estès pel Vallès. Totes les comparses anaven sovint acompanyades de música i portant atxes, uns ciris grans i gruixuts idèntics o similars als que s'utilitzen en les processons de Setmana Santa. Les atxes s'utilitzaven molt i en gran nombre per

carnaval, ja que com més n'hi havia més goig feia. Entre comparses hi hagué fins i tot certa rivalitat per lluir el major nombre possible d'aquesta mena de torxes. Així ho relata Marià Serra, que evidencia una certa queixa religiosa: «*l s'hi gasten un dineral, perquè d'atxes no n'hi ha pas de bon tros tantes en les processons de la Setmana Santa. Les societats [les entitats] buiden les bosses i els socis les ajuden: la qüestió és veure qui guanyarà, i el guanyar suposa qui portarà més atxes, que tot plegat vol dir: ganga pels cerers [...]*».⁷ Aquest fenomen, però, no era pas exclusiu de Canet: «*[...] ha vingut un carro d'Arenys de Mar i se n'ha endut totes les atxes encetades que ha trobat, lo que demostra també que els nostres veïns se diverteixen*». Està clar que l'afició a les atxes estava ben estesa, així com l'hàbit de tornar a utilitzar les que estaven ja encetades. Un clar exemple de reutilització i, fins a cert punt, de reciclatge, que els nostres avantpassats ja tenien per costum.

Segons relata Marià Serra, la nit del dilluns de Carnaval de 1887 es va organitzar un ball al Teatre Canetenc,⁸ però la festa va acabar una mica malament, ja que cinc persones disfressades van anar-hi per a fer escàndol. Aquests feien soroll i ballaven de manera esbojarrada empenyent a la resta d'assistents. Se'ls va demanar diverses vegades que frenessin la seva actitud i com que no feien cas, i en absència de l'alcalde, varen acudir al jutge municipal que hi era present i va presenciar l'escena. El jutge, amb la vara a la mà, va demanar als cinc individus disfressats que se n'anessin al carrer, però aquests no en van fer cas. Aleshores la situació va anar a més i va acabar en una baralla. Al final, el pobre jutge va sortir-ne amb la vara trencada i dos dels disfressats detinguts, ja que els tres restants van fugir sense que es sabés la seva identitat. Els que van ser enxampats van ser acusats de desacatament a l'autoritat.

Així doncs, el ball era una de les activitats més freqüents a Canet en temps de carnaval. Les diverses societats i entitats de la vila organitzaven els balls⁹ i les comparses. Principalment els balls es feien en espais tancats com els casinos o els teatres (que solien ser de sala plana sense graderia). També es feien balls als carrers i places de la vila, com les sardanes (que agradaven molt) o el conegut Ball de Gitanes, entre d'altres danses populars.

Tant els balls als locals com les cercaviles de comparses eren amenitzats per bandes de música. Com no podria ser d'altra manera, els canetencs tenien gran gust i afició per la música, i no és d'estranyar ja que la Capella de Música d'època barroca ha influenciat molt la cultura musical de la vila, doncs ha donat llum a moltíssims cantants i grups musicals durant moltes generacions fins els nostres dies. A l'època del doctor Marià Serra, a Canet teníem una orquestra de cert renom i que

solia tocar per carnaval, «Els Quirretes». Però durant aquestes festes també es contractaven orquestres i bandes de fora del poble, per exemple: La Lira Barcelonesa, l'Asil Naval de Barcelona (format per nens de la institució), La Casa de la Caritat de Barcelona, La Principal de Palafrugell, La Principal de Peralada o, fins i tot, la banda militar del Regiment d'Infanteria «Àsia» núm. 55. També cal dir que d'entre tantes agrupacions, a vegades una en sortia carbassa, per a més desgràcia dels assistents. Com l'orquestra que tocava l'any 1923, que ho feia tan malament que els qui l'havien contractat van haver de rescindir el contracte i només els van pagar la meitat dels honoraris acordats, i és que: *«En una de les sales tenen una orquestra que desafina d'allò més, lo que obliga [...] a desdir-se dels tractes contrets, quedant-se sense música. Sembla que no era una orquestra constituïda sinó una arreplegadíssa de músics que los uns amb los altres se coneixien, acoblats circumstancialment no més que per a sortir de l'apuro en aquests dies en què no hi sol haver prous orquestres per a llogar»*.¹⁰ Tal era la demanda que sortien casos d'engany com aquests, a vegades la realitat supera la ficció.

Però durant el carnaval no només hi havia balls i rues, també s'hi feien representacions teatrals, com per exemple, l'obra *Fabiola o la Iglésia de las Catacumbas* de l'anglès Nicholas Wiseman, organitzada l'any 1916 per les Filles de Maria a la sala de les germanes dominiques de l'ensenyança.¹¹

El dimarts de carnaval és el que els francesos anomenen *Mardi Gras*. Aquesta última jornada és la que la tradició catòlica ha convertit en el dia en que es pot fer un gran tiberi, justament poques hores abans de l'inici de la Quaresma i dels seus respectius dies de dejuni. El cronista també ens deixa un comentari sobre un d'aquests festins organitzat pel Centre Catòlic (actual Centru): *«Se reuneixen lo dimarts a la tarda i fan un àpat, barrejant carn i peix com a despido pel temps de Quaresma que hauran de dejunar. És clar que hi ha moltes maneres de divertir-se»*.¹²

El rei Carnestoltes i les disfresses

La gent no sempre es disfressava per als balls i activitats de carnestoltes, moltes vegades simplement anaven ben vestits, especialment les noies. De fet, el propi Marià Serra es lamenta que cada cop la gent es disfressa menys, tant a les rues com als balls: *«Antigament ne corrien en nombre extraordinari [gent disfressada], de modo que era un gran gust posar-se al portal per contemplar aquella variable i interminable processó [...]». Avui han variat les coses: [...] les disfresses es queden a casa, no gosen a sortir, se'n donen vergonya i si algunes ne surten, esperen ficar-se corrents a la sala de ball [...]»*.¹³ I constantment insisteix en la idea que: *«Ara lo del carrer s'ha reclòs a les sales de ball i tot el luxe i la vanitat se guarda per a la nit»*.¹⁴ Sembla paradoxal pensar en aquesta involució de disfressar-se i d'una contenció de la disbauxa i la diversió, quelcom impensable avui dia. Aleshores el jovent era menys esbojarrat que els seus pares o avis? Segons Marià Serra així ho sembla, i és possible que ell pensés això o, si més no, eren les seves sensacions. Potser és que cada generació té els seus espais. La generació de Serra estava més lligada als actes i la diversió al carrer, molt més popular i comunal i amb molta més gent agrupada; mentre que la diversió o actes de carnaval del jovent d'aleshores estava més vinculat als espais tancats o privats com sales de ball, teatre o l'incipient cinema. No deixa de ser l'evolució que ha tingut l'oci a través dels segles, que ha passat del carrer i places a les cases i locals tancats.

Al carnaval de 1908 ocorregué un altre fet anecdòtic. Començà quan la comparsa d'en Carnestoltes desfilava pels carrers, llavors l'agutzil (conegut per l'àlies 'Cocu') va veure com una persona que anava disfressada portava un bastó amb dos alls penjant com si fossin borles. En 'Cocu' va creure que es mofaven de l'autoritat municipal imitant amb el bastó el que seria la vara d'alcalde, i llavors va tallar els penjolls d'all. Serra li treu ferro a l'assumpte ja que segons ell en 'Cocu' *«és un bon home»* i, tot i que Serra considera que està bé defensar el principi d'autoritat, creu que per carnaval no passa res si es fan aquest tipus de brometes sobre l'ens municipal.¹⁵

Societats, entitats i empreses

La major part d'activitats i actes de carnestoltes eren organitzats per la societat civil, l'Ajuntament canetenc en quedava fora. Aquí preniem pes les moltes i diverses societats i entitats que hi havia a la vila. En destaquen, per exemple, el Centre Catòlic, La Lira, Filles de Maria o Ball Popular. Durant uns anys, però, les que més varen sobresortir per carnaval eren La Unió i El Foment. Ambdues tenien una certa competència per a veure quina organitzava el millor ball o la millor comparsa.

Els obrers i treballadors de Canet tenien festa a les tardes durant aquests dies de festivitat. De fet, Serra es queixa que fabricants i empresaris donen la tarda lliure als seus empleats per Carnaval i en canvi per Dijous Sant ja no ho facin.¹⁶ Hem de pensar que aleshores la religió era molt present en la vida quotidiana i alguns trencaments amb aquesta tradició no agradaven gaire, sobretot a la gent més conservadora de la societat.

I la gran pregunta és, qui paga tota la xerinxola si l'Ajuntament no hi participa de manera directa? En poques paraules, qui subvenciona el carnaval és la iniciativa privada. Doncs ho fan les societats i entitats, els seus respectius socis i els empresaris i fabricants de la vila.

Moments de turbulències i repressió

En ple període del pistolisme, quan a Barcelona i altres ciutats es mataben pels carrers sindicalistes obrers contra empresaris, l'any 1921 el governador de la província de Barcelona va prendre la mesura de prohibir anar disfressats amb la cara tapada per tal d'evitar assassinats indiscriminats aprofitant l'anonimat d'una màscara. A Canet es respectà l'ordre en detriment d'un carnaval cada cop més avorrit, i és que «Dóna poques senyals de vida», com escrigué Marià Serra a la seva crònica d'aquell any.¹⁷

La història ens demostra que les coses sempre poden anar a pitjor. Al setembre de 1923 es produí el cop d'Estat de Primo de Rivera i, a banda de la repressió política, hi hagué la supressió dels pocs

drets i llibertats que hi havia en aquell moment i una repressió forta envers el catalanisme. El doctor Marià Serra era catalanista i això no li va agradar gens ni mica. Com és evident, la repressió es va fer palesa a les festes, i en especial al carnaval, que és un moment de transgressió i disbauxa. Així ho demostra el primer carnaval durant la dictadura de Primo de Rivera (any 1924) que «*De disfresses, ni se'n veu la pinta*». Marià Serra no podia ser més explícit. Malgrat tot, es fa festa però a les sales de ball. Però és que el carnestoltes de l'any següent no és pas molt millor, resumit en dues paraules expressades pel propi Serra: «*És magríssim*». Va ser un carnaval molt sonso i reclus a l'àmbit privat: «*Ni disfresses pels carrers ni cap comparsa a les nits se deixen veure. Tot queda reduït a dos balls i sardanes al públic davant l'Ateneu Obrer en lo carrer Ample, al migdia i al capvespre*».¹⁸

¹ *Dietari del Dr. Marià Serra i Font. Canet de Mar (1880-1926)* (2006), pp. 168-169.

² *Dietari...* p. 430.

³ *Dietari...* p. 430.

⁴ *Dietari...* p. 168.

⁵ *Dietari...* p. 107.

⁶ *Dietari...* p. 92.

⁷ *Dietari...* p. 335.

⁸ *Dietari...* p. 79.

⁹ *Dietari...* p. 92.

¹⁰ *Dietari...* p. 904.

¹¹ *Dietari...* p. 707.

¹² *Dietari...* p. 262.

¹³ *Dietari...* p. 169.

¹⁴ *Dietari...* p. 335.

¹⁵ *Dietari...* p. 493.

¹⁶ *Dietari...* p. 316.

¹⁷ *Dietari...* p. 870.

¹⁸ *Dietari...* p. 913.

T'agrada la història, el patrimoni, la documentació o la fotografia antiga?

Centre d'Estudis Canetencs

El CEC et necessita!

Vine'ns a veure qualsevol dilluns de 18:00 a 20:00 h a la nostra seu del carrer Saüc, 2.